TÜRK MAMLEKETTERDİN PARLAMENTTİK ASSAMBLEYASI

BİLİM BERÜÜ, MADANİY, SOCİALDIK JANA GUMANİTTARDIK MASELELER BOYUNCHA KOMİSSİYASININ

ON BİRİNCHİ JIYINI

“TürkPAga müchö mamlekettер ortosunda emgek migrasiyasının sharttarın jeңildetüü” (uluttuk mıyzamdardı jakındatuu)

OTCHET

KİRİSH SÖZ

Jumuş izdep mamlekettik chek araný kesip ötüü bul ekonomikalık teңsizdiktен, jumushsuzduktan je ekööнөn teң kelip chıkkan el aralık migrasiyanın negizgi sebepterinin biri bolup sanalat. Ekonomikalık, saysiy jana ekologiyalık krizistin koshumcha taasiri, oshondoy ele dүynөnүn kээ bir bөlүktөrүndө kalktın karıshı, kээ birөөlөrүndө bolso “jashtardın өsүshү” menen baylanıshkan demografiyalık kırdaaldın өzgөrүshү emgek migrasiyasının өsүshүnө өbөlgө tүzүүdө.

BUUnun Dүynөlүk migrasiya bazasının uchurdagı globaldık esebi boyunchа, 2020-jılı dүynө jүzүndө bolјol menen 281 milliion el aralık migrant katталgan, bul dүynө kalkının 3,6% tүzөt. Bul san 1990-jıldagıdan 128 milliionго jana 1970-jıldagı bolјoldуu sandan үch esege jogoru. 281 milliion migranttın ichinen 169 milliionu el aralık emgek migranty bolup esepteliniп, dүynөlүk jumushchu күchүnүn 4,9% tүzөt.

2022-jılı dүynө jүzү boyunchа migranttar jana diasporalar jөnөtkөn akcha karajatın kotoruulardın kөlөmү 647 milliard dollarga jetken. Egер salıshtırsak, 2019-jılı kovid-19ga chejin migranttardın akcha kotoruulary bolјol menen 718 milliard dollardı tүzүp, al emi 2020-jılı 702 milliard dollarga chejin

азайган. Мигранттардын көбөйүшү менен бирге акча которуулардын азайышы же эмгек мигранттарынын эмгек акысынын төмөндөшүн жана алар жашаган өлкөлөрдө жашоо наркынын жогорулашын, же эмгек акынын инфляциянын индексациясына ылайык келбегендигин көрсөтүүдө. Мындай жагдайлар эмгек мигранттарынын жашоо шарттарынын начарлашына жана алардын социалдык-экономикалык көйгөйлөргө көбүрөөк аярлуу болушуна себеп болот.

Социалдык-экономикалык чөйрөдө жашаган мамлекеттин жарандары менен бирдей негизде мигранттардын адам укуктарын коргоо жана колдоо, татыктуу жашоону жана адилеттүү акы төлөнүүчү эмгек менен камсыз кылуу максатында эл аралык коомчулук тарабынан жогорудагы көйгөйлөрдү чечүүгө багытталган көптөгөн конвенциялар жана документтер иштелип чыккан. Мындан тышкары мигранттардын эмгектик жана башка укуктарын коргоо максатында ар кандай программалар жана долбоорлор ишке ашырылууда.

БУУнун колдоосу астында мигранттардын маселелери боюнча эл аралык деңгээлде таанылган документтер (Эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо боюнча эл аралык Конвенция, 1990-ж.), ал эми Эл аралык эмгек уюму тарабынан “Иш менен камсыз кылуу максатында миграция жөнүндө конвенция” (1949-жылдагы 97-сандуу); “Эмгек мигранттары (кошумча жоболор) боюнча Конвенция”, (1975-жылдагы 143-сандуу) иштелип чыккан. Эмгек мигранттарын адилеттүү башкаруу боюнча кошумча эрежелер жана сунуштамалар башка регионалдык уюмдарда да иштелип чыккан.

Эмгек мигранттарынын маселелери Түрк мамлекеттердин Парламенттик Ассамблеясына (ТүркПА) мүчө мамлекеттеринин күн тартибинде да орун алат, анткени алардын баары ички жана тышкы эмгек мигранттары бар өлкөлөр болуп саналат.

АЗЕРБАЙЖАН

Азербайжанда универсалдуу демократиялык баалуулуктарга чоң маани берилип, дүйнөлүк коомчулукка интеграциялануу үчүн ийгиликтүү кадамдарды жасоо менен, Өкмөт тарабынан миграциялык процесстерди эл аралык стандарттарга ылайык башкаруу жана жөнгө салуу жана чет элдиктердин жана жарандыгы жок адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо боюнча олуттуу чаралар ишке ашырылган. Эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо жаатында олуттуу ийгиликтерге жетишкен. Азербайжан

Республикасынын Миграция кодекси да бул багыттагы прогрессивдүү кадамдарды жасоо үчүн кеңири мүмкүнчүлүктөрдү ачкан.

Чет өлкөлүктөрдү жана жарандыгы жок адамдарды Азербайжан Республикасынын аймагында акы төлөнүүчү эмгек ишмердүүлүгүнө тартуу өлкөнүн мыйзамдары менен жөнгө салынат. Өлкөдө эмгек миграциясынын процесстерин жөнгө салуу, эмгек мигранттарын иштөөгө уруксаттын негизинде жалдоо тартиби жана эмгек ишмердүүлүгүн жүзөгө ашыруу Азербайжан Республикасынын Миграция кодекси, Эмгек кодекси, Азербайжан Республикасынын Өкмөтүнүн токтому менен жөнгө салынат. "Эмгек миграциясынын квотасын аныктоо эрежелерин" жана башка ченемдик укуктук актыларды бекитүү жөнүндө Азербайжан Республикасынын Министрлери. Чет өлкөдөн келген потенциалдуу жумушчу үчүн иш берүүчү тарабынан Азербайжан Республикасынын жооптуу органдарынан алынган иштөөгө уруксаттын негизинде мигранттын жумушу менен бөлүштүрүү.

Азербайжан Республикасынын мыйзамдарында эмгек мигранттары бардык укуктарды Азербайжан Республикасынын жарандары менен бирдей пайдалана алышат жана өлкөдө бул укуктарга ылайык келген милдеттерди аткара алышат. Чет өлкөлүктөрдүн жана жарандыгы жок адамдардын иштөөсүнө уруксат алуу процессин тездетүү үчүн арыздарды кароо процесси 20 жумушчу күндөн 10 жумушчу күнгө чейин кыскартылды. Мындан тышкары, Азербайжан Республикасындагы эмгек миграциясы Азербайжан Республикасынын Министрлер Кабинети тарабынан бекитилген эмгек миграциясынын квотасынын жана Азербайжан Республикасынын Мамлекеттик миграция кызматы тарабынан берилген иштөөгө уруксаттын негизинде жөнгө салынат.

Азербайжанда эмгек миграциясы Миграция кодекси жана Эмгек кодекси сыяктуу адистештирилген укуктук актылар менен гана эмес, ошондой эле «Мамлекеттик алым жөнүндө» Азербайжан Республикасынын Мыйзамы жана башка ченемдик актылар менен жөнгө салынат. Улуттук мыйзамдар менен бирге Азербайжанда 1998-жылы ратификациялангандан бери “Бардык эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо жөнүндө” БУУнун 1990-жылдагы эл аралык таанылган Конвенциясынын нормалары да колдонулат.

Эске сала кетсек, 2006-жылдан тарта чет өлкөлүк эмгек мигранттарынын же жарандыгы жок эмгек мигранттарынын укуктары милдеттүү мамлекеттик социалдык камсыздандыруу аркылуу кошумча камсыздалып келет. Бул Азербайжандагы бардык эмгек мигранттары

бардык социалдык-экономикалык укуктардан пайдаланууга укуктуу экенин тастыктайт.

Мигранттарга байланыштуу дагы бир маанилүү маселе - Азербайжандагы ички миграцияны башкаруу. Конвенциянын эрежелери аларга да тиешелүү. Азербайжанда ички миграция Карабак маселесинен жана элди үй-жайынан мажбурлап көчүрүүдөн улам курчуду.

Азербайжандагы мамлекеттик программалар жана стратегиялар калктын жашоосунун социалдык-экономикалык бөлүгүн сапаттуу өнүктүрүүгө багытталган. Он жылдыктын татаал жана престиждүү долбоорлорунун бири Карабах аймагын калыбына келтирүү болуп саналат. 2026-жылга чейин чет мамлекеттер жана өнөктөштөр менен биргеликте Карабакты калыбына келтирүүгө жана өнүктүрүүгө болжол менен 10 миллиард АКШ долларын (Азербайжандын ИДПсынын (ички дүң продукт) 18 %) инвестициялоо пландаштырылууда.

Расмий билдирүүгө ылайык, Карабакты калыбына келтирүү жана аны андан ары өнүктүрүү максатында ички жер которгондор үчүн 150 миң жумушчу орун түзүлөт. Ошол эле учурда, 2022-жылы мыйзамдарга киргизилген тиешелүү өзгөртүүлөр чет элдиктер жана жарандыгы жок адамдар үчүн бошотулган аймактарда кыска мөөнөттө акы төлөнүчү жумушта иштөөгө уруксат алууга байланыштуу арыздарды кароого мүмкүндүк берет нормативдик мөөнөттөрдү 5 жумушчу күнгө кыскартуу жолу менен) жана ар бир жолу жумушка уруксат берүү мөөнөтүн 2 жылдан ашык эмес узартуу чечими кабыл алынган.

Азербайжан Республикасы эл аралык мамилелердин толук кандуу субъекти жана “Эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо жөнүндө” Конвенциянын катышуучусу катары Конвенциянын аткарылышы боюнча отчет түзүүгө милдеттүү. Азербайжан БУУнун Конвенция боюнча комитети үчүн туруктуу негизде отчетторун даярдап турат. Үчүнчү отчету 2021-жылы даярдалган.

Азербайжанда эмгек миграциясын мыйзамдык көз караштан алдыга жылдыруу жана башкаруу эмгек миграциясынын процессинин бардык тараптары үчүн укуктарды коргоо жана милдеттерди жүктөө менен бирге бекем укуктук негизге ээ. Бирок процессти практикалык түрдө жүргүзүү - бул туура эмес кесепеттерге жол бербөө максатында изилденип тараптарга түшүндүрүлүшү зарыл болгон башка мүнөздөгү маселе.

КАЗАКСТАН

Казакстан Республикасы 2022-жылы 2023-2027-жылдарга карата миграциялык саясат боюнча концептуалдык документти кабыл алган. Концепция Президенттин Жарлыгына жана Президенттин “Мамлекеттик юстиция жөнүндө, “Бир улут- Коомдун бакубаттуулугу”, “Элдин биримдиги жана системалык реформалар – өлкөнүн гүлдөп өнүгүүсүнүн бекем негизи” аттуу кайрылууларына ылайык иштелип чыккан. Концепция Казакстан Республикасынын Эмгек жана калкты социалдык жактан коргоо министрлиги тарабынан өткөн тажрыйбаны жана миграциялык процесстердин заманбап реалдуулуктарын эске алуу менен иштелип чыккан.

Казакстандыктардын миграциялык саясаты өлкөдөгү миграциялык кырдаалдын мезгилдерине жараша түзүлгөн:

- 1991-2000-жылдар – калктын сыртка агып чыгышы, төрөлүүнүн азайышы, социалдык-экономикалык абалдын начарлашы;
- 2001-2010-жылдар – экономикалык өсүш, динамикалык социалдык-саясий өзгөрүүлөр жана реформалар;
- 2011-2022 – ааламдашуу шарттары, тышкы социалдык-экономикалык факторлордун таасири, этникалык репатриациянын (өлкөгө кайтып келүү) темпинин төмөндөшү жана квалификациялуу адистердин агылып кетиши.

2011-жылдан баштап Казакстанда ички миграцияга жана калктын өлкөнүн ичинде бирдей бөлүштүрүлүшүнө, калктын ири шаарлардан түндүк, борбордук жана чыгыш бөлүгүндөгү аз өнүккөн шаарларга жана айылдарга кетишине багытталган “Калктын миграциясы жөнүндө” мыйзамы кабыл алынган. “Серпин 2050”, “Түбөлүк жаштык - өнөр жайга”, “Диплом менен шаарга” деген көптөгөн жакшы концепциялуу программалар бар, бирок аларды ишке ашырууда бир топ кыйынчылыктар жаралган.

Казакстан улуттук миграция саясатынын алкагында башка өлкөлөрдөн жергиликтүү казактарды репатриациялоого өзгөчө көңүл бурат. Алардын тарыхый мекенине кайтып келиши “Оралман” жана “Кандас” программаларынын алкагында ишке ашырылууда. 30 жылдын ичинде Казакстанга дээрлик 400 миң үй-бүлө, 1,1 миллионго жакын этникалык казактар келип, “Кандас” статусун алышкан. “Кандас” статусу бекер медициналык кызмат көрсөтүү, аскердик кызматтан бошотуу, келген жери боюнча турак жай сатып алууга каражат бөлүү, мектептерде жана башка окуу жайларында квоталык орундарды берүү жана башкалар сыяктуу айрым жеңилдиктерди берет.

Казактар жана чет өлкөлүк жарандар үчүн иштөөгө квоталардын өлчөмү да өлкөнүн миграциялык саясатынын алкагында жөнгө салынган. Акыркы 8 жылда Казакстанда жумушчу квота 10 миңден 38 миңге чейин өзгөргөн. Чет элдиктерге Казакстанда иштөө үчүн квота программасы да Евразия экономикалык биримдигинин алкагында жүргүзүлүп, 1,6 миллионго жакын адамга иштөөгө уруксат берген.

Миграциялык саясатты ишке ашырууда Казакстан биринчи кезекте талап кылынган кесиптер боюнча жогорку квалификациялуу адистерди даярдоо жана тиешелүү заманбап билим берүү инфраструктурасын куруу менен чет өлкөлүк алдыңкы педагогдорду чакыруу менен билим берүү системасын өркүндөтүүгө жана чыңдоого багытталган.

Миграциялык саясаттын экинчи багыты-бул бизнес миграциясын стимулдаштыруу. Бул бизнес жана чет өлкөлүк инвестициялар үчүн ыңгайлуу шарттарды иштеп чыгууну көздөйт.

Миграция саясатынын үчүнчү багыты Казакстанга иштөө үчүн жогорку квалификациялуу адистерди жана жумушчуларды чакырууга тиешелүү. Учурдагы геосаясий өзгөрүүлөр Казакстандын экономикасын өнүктүрүү үчүн да жакшы мүмкүнчүлүктөрдү түзүп жатат. Бул-өнөр жай, жаңы технологиялар, квалификациялуу адистердин, өзгөчө IT чөйрөсүндө адисттердин көбөйүшү.

Чет элдиктердин укуктарын жана таламдарын - кызыкчылыктарын коргоо боюнча Казакстан БУУнун 1951-жылдагы эл аралык конвенцияларына жана качкындардын жана жарандыгы жок адамдардын укуктары жана укуктарын коргоо жөнүндө протоколдоруна ылайык качкындарды жана жарандыгы жок чет өлкөлүктөрдү мыйзамдык жактан камсыздоого көбүрөөк багытталган. Ошол эле учурда Казакстан БУУнун бардык эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо боюнча конвенциясынын катышуучусу эмес.

Казакстан, региондогу көптөгөн башка өлкөлөр сыяктуу эле эмгек мигранттарын алуучу жана жөнөтүүчү өлкө позициясын ээлеп, Негизинен өз жарандары иштеген мамлекеттерде: Бириккен Араб Эмираттары, Катар, Корея Республикасы жана башка мамлекеттер менен өз жарандарынын укуктарын коргоо боюнча эки тараптуу макулдашууларга жетишүүнү пландаштырууда. Казакстан Республикасынын 2023-2027-жылдарга карата миграциялык саясатынын Концепциясын ишке ашыруунун алкагында жыл сайын биринчи кварталда эмгек мигранттарынын эмгек жана социалдык укуктарын камсыз кылуу боюнча Казакстандын жарандарын көбүрөөк тарткан өлкөлөр (Түркия, БАЭ, АКШ, Улуу Британия жана Түндүк Ирландия,

Корея Республикасы, Израиль, Катар, Германия) менен эки тараптуу макулдашууларды (меморандумдарды) даярдоо жана кол коюу пландаштырылууда.

КЫРГЫЗСТАН

Кыргызстан географиялык жайгашуу чөйрөсүнүн өзгөчөлүгү менен ачык деңизге чыга албаган өлкөлөрдүн катарына кирет. Андыктан, Кыргызстан табигый жол менен экономикалык ишмердүүлүктүн ар түрдүүлүгү боюнча чектелген өлкө. Мындан тышкары, социалдык-экономикалык жана саясий туруксуздук Кыргызстандан коңшу жана алыскы мамлекеттерге калктын миграциялык агымына себеп болууда. Кыргызстандан барган мигранттарды кабыл алган мамлекеттер негизинен Түркия, Казакстан жана Орусия. Статистикага ылайык, ал жактарда 1 миллион 100 миңге жакын кыргызстандык эмгек мигранттары бар, ал эми миграциялык процесс 3 миллиондон ашык адамдын үй тиричилигине, чарбаларына таасирин тийгизген. Эмгек мигранттарынын акча которуулары Кыргызстандын ИДПсынын дээрлик 30% түзөт, бул деген эмгек мигранттарынын чет өлкөлөрдөгү жашоо шарттарына байланыштуу маселелер Кыргыз Республикасы үчүн өтө кылдат жана маанилүү экенин билдирет.

Кыргыз Республикасынын миграция жөнүндө мыйзамдары көптөгөн ченемдик укуктук актыларды камтыйт, алардын ичинен: “Кыргыз Республикасынын Конституциясы”, Ички миграция жөнүндө”, “Тышкы миграция жөнүндө”, “Кыргыз Республикасындагы чет өлкөлүк жарандардын укуктук абалы жөнүндө”, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн “Чет өлкөлүк жарандарга медициналык жардам көрсөтүү жөнүндө” токтому, “Чет өлкөлүк жарандарга иштөөгө уруксат берүү үчүн квоталарды белгилөө боюнча Кыргыз Республикасынын лицензиялык-уруксат берүү системасы жөнүндө” Мыйзамы жана башка тиешелүү мыйзамдык актылары.

Кыргыз Республикасы эл аралык мамилелердин субъекти катары 2003-жылдан тартып бардык эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо жөнүндө БУУнун Конвенциясынын катышуучусу болуп саналат жана мигранттардын миграциялык агымын жана бул чөйрөдөгү мыйзамдарды үзгүлтүксүз өркүндөтүүнү жана ченемдерди ишке ашырууну жүзөгө ашырат.

Миграция процессине тиешелүү маанилүү документтердин бири – Өкмөттүн токтому менен бекитилген “Кыргыз Республикасынын 2021-2030-жылдарга карата миграциялык саясатынын концепциясы”

документи. Миграция Концепциясы мамлекеттин чет өлкөлөрүндөгү эмгек мигранттарынын укуктарын жана кызыкчылыктарын ишке ашырууга багытталган. Миграция процессин турукташтыруу жана терс факторлорду азайтуу максатында миграция Концепциясы менен бирге 2021-жылы Президенттин “Миграциялык кырдаалды жакшыртуу боюнча чаралар жөнүндө” Жарлыгы кабыл алынган.

Эмгек мигранттарды жөнөтүүчү өлкө катары Кыргызстан жеткиликтүү кредит, микрофинансылоо жана кайра даярдоо сыяктуу экономикалык механизмдерди колдонуу жолу менен эмгек мигранттарын мекенине кайтаруу системасын иштеп чыгууда. Мамлекеттик бийлик органдары эмгек мигранттарынын финансылык ресурстарын мобилизациялоого жана чакан жана орто бизнеске инвестицияларды тартууга, ошондой эле аларды аманат катары пайдаланууга багытталган программаларды иштеп чыгуу процессин ишке ашырууда.

Эмгек мигранттарын Кыргызстанга репатриациялоо ошондой эле чет өлкөлүк капиталдын жана чет элдиктердин катышуусу менен ишканаларда кошумча жумуш орундарын түзүү менен дагы жүргүзүлөт. Чет элдик жумушчу күчүн Кыргызстанга тартуу кыргызстандыктар үчүн кошумча жумуш орундарын түзүүгө өбөлгө түзөт жана муну менен бирге эмгек мигрантарынын өлкөдөн чыгуусун азайтат.

Мигранттардын социалдык камсыздандыруу төгүмдөрү (салымдар) да жарандардын келечектеги социалдык жыргалчылыгынын негизги маселеси болуп саналат. Бул маселени чечүүнүн бир жолу-өлкөнүн пенсиялык системасына өзгөртүүлөрдү киргизүү жана өнөктөш өлкөлөр менен миграциялык резидент-өлкөдөн пенсия төлөө боюнча келишимдерге кол коюу болуп саналат. Кыргыз Республикасы 2019-жылы Евразия экономикалык биримдигине мүчө мамлекеттердин кызматкерлерин пенсия менен камсыз кылуу жөнүндө макулдашууга кол койгон. Кыргызстан Макулдашуунун нормаларын күчүнө киргизүү үчүн бардык мамлекеттик процедураларды аткарган. Кошумчалай кетсек, Кыргыз Республикасынын Социалдык фонду Корея Республикасынын Улуттук пенсиялык кызматы менен эмгек келишиминин алкагында салым кошкон кыргызстандык эмгек мигранттарына Кореянын Пенсиялык фондунан пенсия төлөө боюнча өнөктөштүктө. Түрк мамлекеттердин кызматташтыгынын алкагында Кыргызстан менен Түркия 2020-жылы күчүнө кирген социалдык камсыздандыруу боюнча өкмөттөр аралык келишимге кол коюшкан.

Кыргызстан менен Азербайжан башка биргелешкен уюмдардын катышуучулары катары миграция маселелери боюнча өз ара

документтерди иштеп чыгуу процессинде. Ошондой эле Кыргызстан менен Казакстан Миграция чөйрөсүндө кызматташуу боюнча эки тараптуу өкмөттөр аралык келишимге (2021-жыл) кол коюшуп, ратификациялашкан. Бул документ эки тараптын эмгек мигранттарынын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоого жардам берет, ошондой эле мамлекеттер ортосундагы тыгыз байланыштарды жана өнөктөштүктү бекемдөөгө өбөлгө түзөт.

ТҮРКИЯ

Түркия Европа, Азия жана Африканын кесилишинде жайгашкан ыңгайлуу географиялык абалынан улам мыйзамдуу да, мыйзамсыз да мигранттардын өтүүчү түйүнүнө айланган. Кошумчалай кетсек, Түркия аймагында байкалган жумушчу күчкө болгон суроо-талаптын өсүшү транзиттик өлкө позициясынан Түркиянын үчүнчү өлкөлөрдүн жарандары үчүн бара турган өлкөгө айланышына алып келди. Ошол эле учурда Жакынкы Чыгыштагы, Кавказдагы жана Балкандагы көп жылдык коогалаң калктын Түркияга массалык агымына алып келди. 1980-жылдардан кийин Түркия бир гана эмгек мигранттарын жөнөткөн өлкө эмес, мигранттарды кабыл алуучу өлкө болуп калган.

Эл аралык укуктун субъектиси катары Түркия миграциялык процесстерди башкаруу жана ага байланыштуу башка маселелер боюнча ар кандай эл аралык конвенциялардын, протоколдордун жана кыймылдардын катышуучусу болуп саналат. Түркия Миграция саясатын өнүктүрүү боюнча эл аралык борбор (ICMPD) жетектеген Жер Ортолук деңиз аймагындагы транзиттик миграция боюнча диалогду кеңейтүү демилгесин илгерилетүүдө. Түркия 2006-жылдын январь айынан бери мыйзамсыз миграцияны алдын алуу, мыйзамсыз миграция менен күрөшүү жана туруктуу өнүктүрүүгө багытталган башкаруу саясаты тармагында туруктуу чечимдерди табууга багытталган 53 мамлекет, 4 байкоочу өлкө жана Евробиримдик баш болгон 13 эл аралык уюмдун өкмөттөр аралык диалогу болгон Будапешт процессине төрагалык кылууда. Түркиянын мыйзамсыз миграцияга каршы күрөшүүдөгү маанилүү кадамы анын жетекчилиги астында Жибек Жолу аймагы боюнча Жумушчу топтун түзүлүшү, ал миграциялык агымдардын келип чыккан, транзиттик жана бара турган өлкөлөрүнүн ортосундагы өз ара аракеттенүүнү бекемдөөгө салым кошкон.

Түркиянын миграция чөйрөсүндөгү жогоруда аталган ишмердүүлүгү өлкөдөгү эмгек миграциясын башкарууга да байланыштуу. Эл аралык Эмгек Мыйзамы (2016-ж.) № 6735 - Түрк Республикасында чет

өлкөлүктөргө иштөөгө уруксат берүү боюнча жол-жоболорду жана принциптерди жөнгө салган юридикалык документ. Чет өлкөлүктөргө иштөөгө уруксат берүү жана иштөөгө уруксат берүү процесси № 6735 Эл аралык эмгек мыйзамынын алкагында Түркия Республикасындагы Эмгек жана социалдык коргоо министрлигинин Эл аралык эмгек боюнча башкы башкармалыгы тарабынан жүргүзүлөт. тиешелүү мыйзамдардын жоболору. Турцияда мыйзамда каралган шарттарда алынган иштөө уруксаты жашоого уруксатты алмаштырат. Бул ченем №6458 Чет өлкөлүк жарандар жана эл аралык коргоо жөнүндө мыйзамда каралган.

Тиешелүү мыйзамдарга ылайык, иштөөгө уруксаттын төрт түрү жөнгө салынат;

1. Убактылуу иштөөгө уруксат: Иш берүүчүгө жараша жумушка орношкон чет элдиктер үчүн жөнгө салынат. Убактылуу иштөөгө уруксат алуу үчүн арыз онлайн режиминде Электрондук Өкмөт порталы аркылуу чет өлкөлүктү ишке орноштурган иш берүүчү/жумуш берүүчүнүн өкүлдөрү тарабынан жүргүзүлөт.
2. Турцияда кеминде алты (6) айга жарактуу жашоого уруксаты бар чет өлкөлүк жарандар үчүн жумушка уруксат алуу үчүн арыздар түздөн-түз Эмгек жана социалдык коргоо министрлигине, ал эми чет өлкөдө Түркия Республикасы элчиликтерге же башкы консулдуктарга чет өлкөлүк жаран болгон же мыйзамдуу түрдө жашаган өлкөдө иштөө визасы аркылуу берилет.

   Арыз оң бааланган учурда, чет өлкөлүк жаранга биринчи арызында бир жылдан ашпаган мөөнөткө иштөөгө уруксат берилет, эгерде ал жеке же юридикалык жакка же мамлекеттик мекемеге же уюмга тиешелүү белгилүү бир жумуш ордунда иштеген же эмгек же кызмат келишиминин мөөнөтүнөн ашпоо шарты менен ошол эле бизнес тармагындагы иш орундарында белгилүү бир жумушта. Бул контекстте, узартуу арызы жөнгө салынган биринчи иштөөгө уруксаттын мөөнөтү аяктаганга чейин 60 күн мурун берилиши мүмкүн. Узартуу өтүнүчү оң бааланган учурда, чет өлкөлүк жаранга ошол эле иш берүүчүгө жараша биринчи узартуу арызында эң көп дегенде эки жылга, кийинки узартуу арыздарында эң көп дегенде үч жылга иштөөгө уруксат берилет.
3. Чексиз иштөөгө уруксат:Түркияда узак мөөнөттүү жашоого уруксаты бар же 8 жылдан кем эмес мыйзамдуу иштөөгө уруксаты бар чет элдиктер мөөнөтсүз иштөө уруксаты үчүн

кайрыла алышат. Чексиз иштөөгө уруксаты бар чет өлкөлүк жаран узак мөөнөттүү жашоого уруксат берген бардык укуктардан пайдаланат. Чет өлкөлүк жаранга мөөнөтсүз иштөөгө уруксаты бар түрк жарандарына берилген укуктардан, анын социалдык камсыздоо боюнча алган укуктары сакталган шартта жана ал ушул укуктарды ишке ашырууда тиешелүү мыйзамдардын жоболору менен байланышкан шартта пайдаланат. жеке мыйзамдардагы ченемдер. Чет өлкөлүк жарандын мөөнөтсүз иштөөгө уруксаты бар шайлоо, шайлануу жана мамлекеттик кызматты ээлөө укугу жок, ошондой эле аскердик кызматты өтөөгө милдеттүү эмес.

4. Көз карандысыз иштөөгө уруксат: Кесиптик топтун мүчөсү болгон чет өлкөлүк жарандарга, башка мыйзамдарда көрсөтүлгөн өзгөчө шарттар аткарылган шартта, өз алдынча иштөөгө уруксат берилиши мүмкүн. Эл аралык жумушчу күчү саясаты багытында өз алдынча иштөөгө уруксатты баалоодо чет өлкөлүктүн билим деңгээли, кесиптик тажрыйбасы, илим жана технологияга кошкон салымы, Түркиядагы ишмердигинин же инвестициясынын өлкөнүн экономикасына жана жумуштуулукка тийгизген таасири, эгерде ал чет өлкөлүк компаниянын өнөктөшү болсо, анын капиталдык үлүшү жана Эмгек жана социалдык коргоо министрлиги тарабынан аныкталуучу башка маселелер эске алынат. Көз карандысыз иштөөгө уруксат белгилүү бир мөөнөткө жөнгө салынат.
5. Бирюза карта: Эл аралык жумушчу күчү саясаты багытында бирюза карта билим деңгээлине, кесиптик тажрыйбасына, илимге кошкон салымына жана Министрлик тарабынан аныкталган жол-жоболорго жана принциптерге ылайык арыздары ылайыктуу болгон чет өлкөлүктөргө берилет. технология, алардын Түркиядагы ишмердүүлүгүнүн же инвестициясынын өлкөнүн экономикасына жана жумуштуулукка тийгизген таасири. Turquoise Card – чет өлкөлүктөргө Түркияда туруктуу иштөө жана жашоо укугун жана жакындарына жашоо укугун берген документ. Turquoise Card арыз түздөн-түз Эмгек жана Социалдык коопсуздук министрлигине, ал эми чет өлкөдө чет өлкөлүк жаран болгон же мыйзамдуу түрдө жашаган өлкөдөгү Түркиянын чет өлкөлүк өкүлчүлүгү аркылуу жүргүзүлөт.

Төмөндө бирюза карта берилиши мүмкүн болгон чет элдиктерге берилген;

a) Билим деңгээли, эмгек акысы, кесиптик билими жана тажрыйбасы, илимге жана техникага кошкон салымы жана ушул сыяктуу белгилери боюнча жогорку квалификациялуу жумушчу күчү катары баалангандар.

b) Инвестициялардын же экспорттун деңгээли, камсыздала турган жумуштуулуктун көлөмү, илимий-техникалык өнүгүүгө кошкон салымы жана ушул сыяктуу өзгөчөлүктөр боюнча жогорку квалификациялуу инвестор катары баалангандар.

c) Илимий-техникалык өнүгүүгө салым кошкон же эл аралык деңгээлде өлкөнүн кызыкчылыктары үчүн стратегиялык деп эсептелген илим, өндүрүш жана техника тармактарында изилдөөлөрдү жана изилдөөлөрдү жүргүзгөн окумуштуулар же изилдөөчүлөр.

d) Маданий, көркөм же спорттук иш-чараларда эл аралык деңгээлде ийгиликтүү болгондор.

e) Түркиянын же түрк маданиятынын эл аралык таанылышына же жайылтылышына салым кошкондор жана Түркиянын улуттук кызыкчылыктарына байланыштуу маселелер боюнча эл аралык деңгээлде иш алып баргандар

Мындан тышкары, түрк мамлекеттеринин ортосундагы интеграциялык процесстерге көмөктөшүү максатында № 6735 Эл аралык жумушчу күчү жөнүндөгү мыйзамдын 16-беренесинде иштөөгө уруксаттар Ички иштер министрлиги же Тышкы иштер министрлиги тарабынан түрк тектүү жана Түндүк Кипр Түрк Республикасынын жарандары үчүн жарыяланган

Башка жагынан алганда, Эл аралык Эмгек Мыйзамынын 48-беренесинде чет элдиктердин Түркияда иштөө уруксатысыз иштей ала турган ар кандай тармактар жана шарттар белгиленген. Ушул беренеде жөнгө салынган иш-аракеттердин жана шарттардын алкагында иштөөгө уруксат берүүдөн бошотуу өтүнмөлөрү чет өлкөлүк чыгармалар тарабынан Министрлик аркылуу өлкө ичинде, ал эми чет өлкөдө чет өлкөлүк жаран болгон же мыйзамдуу түрдө жашаган өлкөдөгү Түркиянын чет өлкөлүк өкүлчүлүгүнө берилет.

Түркияда чет элдик жумушчуларга берилген жумушка уруксаттын ар кандай түрлөрү жана жумушка уруксат берүүдөн бошотуу өлкөгө квалификациялуу чет элдик жумушчу күчүн тартуу, муктаждык бар

тармактарда жумушчу күчүн чечүү жана Түркиядагы адам потенциалын жогорулатуу жагынан оң инструмент болуп саналат.

Өткөн жети жылдын ичинде ТүркПАга мүчө, байкоочу жана конок мамлекеттердин жарандары үчүн Түркия 55 миңге жакын иштөөгө уруксат берген (төмөнкү таблицаларды караңыз).

1-таблица: Иштөөгө уруксаттардын жалпы саны

УЛУТ	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023*	БАРДЫГЫ
Азербайжан	1,886	2,458	2,996	2,978	2,945	3,612	4,493	4,177	**25,545**
Казакстан	999	1,353	1,799	2,860	961	2,051	4,742	5,274	**20,039**
Кыргызстан	3,054	6,374	13,454	11,003	3,505	4,570	6,648	7139	**55,747**
Өзбекстан	2,454	2,474	3,969	4,480	4,383	3,912	4,677	4,989	**31,338**
Түндүк Кипр Түрк Республикасы	69	65	70	71	44	72	87	55	**533**
Венгрия/ Мажарстан	124	71	72	94	28	37	56	41	**523**
Түркмөнстан	3,506	3,865	5,548	6,128	9,721	7,850	8,962	8,487	**54,067**

* Даталар 01.01.2023-30.09.2023 аралыгын камтыйт.

2-таблица: Категория боюнча иштөөгө уруксат

УЛУТ	Биринчи арызы	Уруксатты узартуу	БАРДЫГЫ
Азербайжан	2,542	1,635	**4,177**
Казакстан	4,854	420	**5,274**
Кыргызстан	6,222	917	**7,139**
Өзбекстан	3,481	1,508	**4,989**
Түндүк Кипр Түрк Республикасы	23	32	**55**
Венгрия/ Мажарстан	25	16	**41**
Түркмөнстан	5,272	3,215	**8,487**

*Даталар 01.01.2023-30.09.2023 аралыгын камтыйт.

3-таблица: Жумушка уруксат алуудан бошотуулардын саны

УЛУТ	**01.10.2022-31.12.2022**	**01.01.2023-30.09.2023**
Азербайжан	107	1214
Казакстан	5	307
Кыргызстан	4	492
Өзбекстан	1	41
Түндүк Кипр Түрк Республикасы	0	1
Венгрия/ Мажарстан	1	34
Түркмөнстан	6	40

КОРУТУНДУ

ТүркПАга мүчө ар бир мамлекеттин миграциялык саясаты эки негизги багыт боюнча иштерди камтыйт:

1. Кабыл алган өлкөлөр менен көп тараптуу жана эки тараптуу келишимдерди түзүү аркылуу чет өлкөдө иштеп жүргөн өз жарандарынын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо;

2. Өз мамлекеттеринде иштеген жогорку квалификациялуу мигранттардын позитивдүү балансын түзүү.

Иш миграция процесстерин башкаруу жана жеңилдетүү максатында

Түркия мамлекеттеги эмгек миграция процесстерин башкаруу жана жеңилдетүү максатында Азербайжан жана Түндүк Кипр менен эки тараптуу эмгек келишимине кол койгон. Түркиянын эмгек миграциясы боюнча улуттук мыйзамдарынын ченемдеринен тышкары Азербайжан, Казакстан, Түркмөнстан, Түркия жана Түндүк Кипр Түндүк Кипр Түрк Республикасы менен өнөктөштүк келишимдери, ошондой эле Азербайжан, Кыргызстан, Венгрия/ Маражстан жана Түндүк Кипр менен социалдык коргоо жөнүндө макулдашуу бар.

Азербайжан өнөктөш өлкөлөр менен эки тараптуу негизде келишимдерге кол коет, б.а. Азербайжан менен Түркмөнстандын ортосундагы миграция жаатында кызматташуу жөнүндө өкмөттөр аралык макулдашуу (2020-жылдын марты).

Кыргызстан менен Казакстан миграция маселелери боюнча бири-бирине көмөктөшүү боюнча эки тараптуу макулдашуулардан тышкары ЕАЭБ алкагында пенсияларды экспорттоо келишиминин негизинде миграциялык кызматташууда жакшы натыйжаларга жетишүүдө.

Заманбап миграциянын көрүнүктүү өзгөчөлүгү IT чөйрөсүнүн тез өнүгүшү менен бирге жумушчу миграцияны санариптештирүү болуп саналат. Мисал катары көптөгөн жумушчу визалар бар, санариптик көчмөн, көк карта, глобалдык таланттуу визалар ж.б. физикалык миграцияны жеңилдетет же мамлекеттин социалдык-экономикалык кызматтарын көрсөтүүгө басымды азайтат, алардын келип чыккан мекенинен чыкпай иштөө үчүн жогорку квалификациялуу адистерди иштөөгө чакырууга көмөктөшөт.

Геосаясий окуялар, экономиканын глобалдашуусу, согуштар жана конфликттер элдин чоң миграциясына (качкындар, мыйзамдуу жана мыйзамсыз миграция ж.б.) таасирин тийгизет. Иштеп жаткан мигранттардын бардыгынын ТүркПАга мүчө мамлекеттердин квота системасы боюнча мыйзамдуу түрдө жакшы акы төлөнүүчү жумушка ээ болууга жардам бере турган жетиштүү билими жок экенин белгилей кетүү керек. Айласыз абалдын натыйжасында эмгек мигранттары өздөрүнүн адам укуктарын унутуп, бирок үй бүлөсүнө акча табууга даяр. Мындай кырдаалды жакшыртуу үчүн ар кандай эл аралык конвенциялар иштелип чыккан. Бул конвенциялардын бир бөлүгү болуу кандайдыр бир деңгээлде эмгек мигранттарына татыктуу жашоону жана иштөөнү кепилдейт, бул 2030-жылга чейин күн тартибиндеги максаттарынын бири.